

การบริหารจัดการชุมชนสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

Monastic Community Management in Buddhism

พัลลภ หารุกุคำจา
Panlop Harukhumja
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkomrajavidyalaya University
Email: Panlob19@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษากำเนิดและพัฒนารูปแบบชุมชนสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และ 2) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการชุมชนสงฆ์ในพระพุทธศาสนา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนสงฆ์คณะแรกที่เข้ามาสู่พระพุทธศาสนาคือกลุ่มพระปัญจวัคคีย์ พัฒนาการของชุมชนสงฆ์สามารถจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นงานหลัก ลักษณะงานที่จัดเป็นแผนก และลักษณะงานที่ต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะด้าน สำหรับในปัจจุบันชุมชนสงฆ์มีการจัดโครงสร้างองค์กรการปกครองคณะสงฆ์จากบนลงล่าง มีพระธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มาใช้ในการปกครองและการบริหารจัดการชุมชนสงฆ์ ในด้านแนวคิดการบริหารจัดการชุมชนสงฆ์ ประกอบด้วยการบริหารจัดการโดยพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงให้ถือสังฆะเป็นใหญ่ โดยปรารถนารวมเป็นใหญ่ ใช้ธรรมาธิปไตยในการปกครอง ทรงมอบอำนาจให้สงฆ์ดำเนินการทุกอย่าง โดยสามารถแบ่งการบริหารจัดการออกเป็น 2 ส่วน คือ การบริหารจัดการในมณฑลหรือส่วนกลาง และการบริหารจัดการในปัจจุบันชนบทหรือส่วนรอบนอก

คำสำคัญ: สังฆะ, การบริหารจัดการ, พระพุทธศาสนา

Abstract

This research article has two objectives: 1) to study the origin and development of Buddhist monastic communities, and 2) to study the management of Buddhist monastic communities using a documentary research methodology. The research results found that the first monastic community to enter Buddhism was the Pancavaggiya group. The development of the monastic community can be classified into 3 characteristics: the main work, the departmental work, and the work that requires specialized expertise. At present, the monastic community has a top-down

administrative structure. The Dhamma and Vinaya and the Sangha Act of 1962 are used to govern and manage the monastic community. In terms of the concept of monastic community management, it consists of management by the Dhamma and Vinaya. The Lord Buddha gave the Sangha the highest priority by considering the Dhamma as the highest priority. He used Dhammathipatai in governance and gave the monks the authority to do everything. The management can be divided into 2 parts: management in the central or central region and management in rural areas or peripheral areas

Keywords: Sangha, Management, Buddhism

บทนำ

สังคมอินเดียในยุคสมัยก่อนมีการปกครองแบบราชาธิปไตย (Monarchy) โดยพระราชามีฐานะเป็นเสมือนสมมติเทพ (ธีรยุทธ บุญมี, 2546 : 203-204) เนื่องจากสังคมอินเดียในยุคนั้นได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีบริบทเรื่องของระบอบวรรณะและมีปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และทรงมองเห็นว่าระบอบวรรณะ เป็นตัวขัดขวางการพัฒนาตนของมนุษย์ จึงได้ทรงประกาศแนวความคิดใหม่ในการอยู่ร่วมกันในสังคม รูปแบบการปกครองใหม่เกิดขึ้นภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้ว และมีพระดำริ ที่จะทรงเผยแผ่พระสัจธรรมในเบื้องต้นทรงดำริถึงบุคคลที่เคยรู้จัก คือ อาฬารดาบสและอุทกดาบส ก็ทรงรู้ด้วยพระญาณว่าทั้งสองดาบสนั้นได้เสียชีวิตแล้ว และต่อมาทรงพิจารณาถึงบุคคลใกล้ชิดพระองค์ คือ พระปัญจวัคคีย์ ก็รู้ว่าอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี จึงได้เสด็จไปเพื่อโปรดบุคคลเหล่านั้น คณะสงฆ์คณะแรกที่เข้ามาสู่สังคมสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึงเป็นพระปัญจวัคคีย์ เมื่อทรงเสด็จไปถึงทรงแสดงธรรมชื่อว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” โปรดท่านเหล่านั้น จบพระธรรมเทศนาพระอัญญาโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรม และทูลขอบรรพชาอุปสมบท จึงนับได้ว่าพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นพระสงฆ์รูปแรกที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ส่วนอีก 4 คนที่เหลือ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอบรมจนได้ดวงตาเห็นธรรมและบรรลุอรหัตผลในเวลาต่อมา พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานการบรรพชาด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา โดยตรัสว่า “เธอทั้งหลายจงเป็นภิกษุมาเถิดธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอทั้งหลายจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 4 ข้อ 18 : 25) ทำให้มีคณะสงฆ์เกิดขึ้นครั้งแรกในพระพุทธศาสนา แต่ยังไม่ถือว่าเป็นคณะสงฆ์เต็มรูปแบบ เพราะพระพุทธเจ้ายังไม่ได้ให้อำนาจในการบริหารปกครอง

เมื่อในระยะเวลาต่อมา พระสงฆ์กลุ่มที่สองที่เข้ามาสู่พระพุทธศาสนา คือ พระยสะและสหายนของพระยสะอีก 4 คน คือ วิมลละ สุพาหุ ปุณณชิ คัมภีติ ซึ่งเป็นบุตรของเศรษฐีในกรุงพาราณสีนั่นเอง

เมื่อ 4 คนนี้ได้รับการบรรพชา สหายอีก 50 คน ของพระยสะที่เป็นชาวชนบททราบข่าวแล้วมีความคิดว่า ธรรมวินัยและบรรพชาที่ยสะกุลบุตรโกณณมและหนวดนุ่งหม้อผ้ากาสาเยออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต คงจะไม่ตำทราเป็นแน่ จึงได้พากันเดินทางมาหาพระยสะและได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า รับฟังธรรมเทศนาจนได้ดวงตาเห็นธรรมและสำเร็จจอร์หันต์ผลในเวลาต่อมา ครั้นแล้วจึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก 61 รูป เมื่อพระสงฆ์สาวกมีจำนวนมากพอสมควรแล้ว จึงมีพระดำริที่จะส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา

สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงปกครองหรือบริหารพระสงฆ์ ด้วยการใช้หลักธรรมาธิปไตย พระองค์ทรงแสดงธรรม ทรงบัญญัติวินัย ทรงบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา ทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ ของพระภิกษุสงฆ์สาวก พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นผู้ช่วย พร้อมด้วยพระโมคคัลลานะ และพระเถระทั้งหลาย ผู้เป็นสังฆบิดรและสังฆปริณายก เป็นหมู่ๆ ทรงมอบให้สงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมทั้งปวงเป็นการสงฆ์ ผู้เข้าประชุมพึงเป็นสมานสังวาสกันจะต้องมีมติเป็นเอกฉันท์เป็นไปตามพระธรรมวินัย การปกครองภายในหมู่ หรือคณะ ที่เนื่องด้วยพระเถระ เช่น พระอุปัชฌายะอาจารย์ปกครองสถิธิวิหาริกและอันเตวาสิก พระเถระปกครองอาวาสิกะ (ภิกษุในอาวาส) นั้นๆ (กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521 : 47) ระบบการปกครองหรือหลักการบริหารวัด พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัย ให้พระสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติ มีหลักการบริหารจัดการวัด มีระบบแบ่งหน้าที่ในการทำงาน

การบริหารโดยหลักพุทธศาสนานับเป็นความลุ่มลึกที่ทันสมัย ที่ยอมรับกันในสังคมทุกระดับว่าหลักคำสอนในทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สอนให้คนดำเนินชีวิตอย่างไรให้ประสบความสำเร็จในทุกๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องครอบครัว การงาน การดำเนินชีวิต ความสุขทางด้านจิตใจของแต่ละบุคคล และอื่นๆ ในประเทศไทยนั้นพระพุทธศาสนาก็เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถือได้ว่าเป็นคำสอนที่มีค่าสูงสุดควร ค่าที่มนุษย์ควรเรียนรู้ และถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตสำหรับพุทธศาสนิกชน ความสนใจหรือศรัทธาในพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนอาจจะเกิดจากเหตุผลหรือความคาดหวังหลายอย่าง เช่น ความต้องการพ้นทุกข์จากการกำเนิดเป็นมนุษย์ ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตด้านต่างๆ ความสุขทางร่างกายและจิตใจ ความเจริญรุ่งเรือง มั่งคั่ง ความมั่นคงปลอดภัยและปราศจากโรคร้ายต่างๆ และเหตุผลอื่นๆ อีกมาก หลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่เพียงสอนให้มนุษย์รู้จักบริหาร ชีวิตของตนให้ประสบความสำเร็จครอบคลุมในทุกด้าน ตามระดับความปรารถนาในชีวิตของแต่ละคนเท่านั้น แต่หลักธรรมก็สอนการบริหารจัดการผู้อื่นและองค์กรด้วยเช่นกัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากำเนิดและพัฒนาการชุมชนสงฆ์ในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการชุมชนสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเฉพาะเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา วรรณกรรมพุทธศาสนา และศาสตร์สากลในปัจจุบัน ทั้งในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการในประเด็นที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชนสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ในงานวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) โดยศึกษารวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชน

2. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นหลัก ในการศึกษาค้นคว้ารวมทั้งหนังสือ เอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง และศึกษาข้อมูลพื้นฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชน

3. วิเคราะห์ อธิบายความ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวคิดของการบริหารจัดการชุมชนสงฆ์ ได้ชัดเจนมากที่สุด

4. สรุปและนำเสนอข้อมูลที่ได้มา

ผลการวิจัย

1. กำเนิดและพัฒนาการชุมชนสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

กำเนิดและความเป็นมาของสงฆ์ในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ หมายถึง หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วเลื่อมใส สละเรือนออกบวช ถีววัตร ปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัยที่พระบรมศาสดาสั่งสอนและกำหนดไว้ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้ว และมีพระดำริ ที่จะทรงเผยแผ่พระสัจธรรมในเบื้องต้นทรงดำริถึงบุคคลที่เคยรู้จัก คือ อาหารดาบสและอุทกดาบส ก็ทรงรู้ด้วยพระญาณว่าทั้งสองดาบสนั้นได้เสียชีวิตแล้ว และต่อมาทรงพิจารณาถึงบุคคลใกล้ชิดพระองค์ คือ พระปัญจวัคคีย์ ก็รู้ว่าอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี จึงได้เสด็จไปเพื่อโปรดบุคคลเหล่านั้น คณะสงฆ์คณะแรกที่เข้ามาสู่สังคมสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึงเป็นพระปัญจวัคคีย์ พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานการบรรพชาด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา โดยตรัสว่า “เธอทั้งหลายจงเป็นภิกษุมาเถิดธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอทั้งหลายจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”

(พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 4 ข้อ 18 : 25) ทำให้มีคณะสงฆ์เกิดขึ้นครั้งแรกในพระพุทธศาสนา แต่ยังไม่ถือว่าเป็นคณะสงฆ์เต็มรูปแบบ เพราะพระพุทธเจ้ายังไม่ได้ให้อำนาจในการบริหารปกครอง

พัฒนาการชุมชนสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เดิมคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธวิธีการจัดแบ่งงานในการจัดการคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลคล้ายๆ กันกับการจัดแบ่งงานเหมือนการจัดองค์กรในปัจจุบัน โดยลักษณะงานที่พระพุทธองค์ทรงจัดแบ่งในองค์กรคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลนั้นสามารถพิจารณาได้ 3 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะที่เป็นงานหลัก คือ เป็นงานที่มีการดำเนินการอยู่เป็นประจำในองค์กร คณะสงฆ์ 2) นอกจากนี้ยังมีลักษณะงานที่จัดเป็นแผนก (Departmentation) ด้วยการพิจารณาลักษณะงานที่เกิดขึ้นในองค์กรคณะสงฆ์ เมื่อเห็นว่ามีกิจกรรมที่เหมือนกันก็จัดไว้ด้วยกันเป็นหมวดหมู่ของงาน ซึ่งลักษณะงานเช่นนี้ในองค์กรคณะสงฆ์ ได้แก่ การสมมติแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำการแทนสงฆ์ให้เป็นผู้มีหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งตามแต่สงฆ์จะเห็นสมควร ด้วยกิจนั้นๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กรคณะสงฆ์ เพราะการที่คนมาอยู่ร่วมกันเป็นคณะ ย่อมมีกิจการอันเป็นกลางที่เรียกว่าเป็นของคณะเกิดขึ้น คณะนั้นต้องจัดคนในคณะให้รับหน้าที่ทำกิจการนั้นเป็นแผนกๆ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2501 : 53-72) ด้วยการพิจารณาลักษณะงานที่เกิดขึ้นในองค์กรคณะสงฆ์ เมื่อเห็นว่ามีกิจกรรมที่เหมือนกันก็จัดไว้ด้วยกันเป็นหมวดหมู่ของงาน ซึ่งลักษณะงานเช่นนี้ในองค์กรคณะสงฆ์ ได้แก่ การสมมติแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำการแทนสงฆ์ให้เป็นผู้มีหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งตามแต่สงฆ์จะเห็นสมควร 3) ลักษณะงานที่ต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะด้าน (Specialization of work) เป็นการจัดแบ่งงานให้สมาชิกในองค์กรเพื่อปฏิบัติงาน โดยพิจารณาถึงความถนัดและความสามารถส่วนบุคคลเป็นหลัก ซึ่งในองค์กรคณะสงฆ์ตรงกับลักษณะงานในตำแหน่ง“เอตทัคคะ” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 20 ข้อ 188 : 25) งานในตำแหน่งเอตทัคคะนี้ พระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งให้กับพระภิกษุ ที่เป็นผู้มีความรู้และความชำนาญเป็นการเฉพาะนั้นบริหารดูแลกันเอง เพราะเป็นคุณลักษณะงานที่สืบเนื่องมาจากคุณสมบัติบางอย่างของส่วนบุคคลหรือส่วนคณะนั้นๆ ดังที่เสถียร โปธินันทะ ได้วิเคราะห์ไว้ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาว่า การศึกษาปริยัติธรรมในสังฆมณฑล ย่อมปรากฏผู้มีอุปนิสัยชอบการศึกษาแต่ละด้านต่างๆ กันออกไป ภิกษุบางหมู่มีความพึงพอใจในการที่จะร่ำเรียนพระวินัย หรือพระสูตร และอธิกรรม ย่อมจะเลือกเอาแต่ทางที่ตนถนัดศึกษารอบรู้จนแตกฉาน ก็ได้เป็นเอตทัคคะเชี่ยวชาญในปิฎกหรือในหมวดธรรมนั้นๆ การเผยแผ่ก็หนักไปในทางหมวดธรรมที่ตนรู้อยู่ เมื่อมีศิษย์มากเข้าก็รวมกันเป็นคณะหรือหมู่ขึ้น (เสถียร โปธินันทะ, 2541 : 8)

พัฒนาการชุมชนสงฆ์ในพระพุทธศาสนาปัจจุบันมีการจัดโครงสร้างองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ที่มีรูปแบบจากบนลงล่าง นอกจากจะใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองแล้ว ยังใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 มาเป็นเครื่องมือในการปกครองด้วย โดยเนื้อหาสำคัญของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีทั้งหมด 46 มาตรา

แบ่งเป็น 8 หมวด มีสาระสำคัญ คือ การมอบอำนาจในการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ไว้กับมหาเถรสมาคมที่เป็นองค์กรสูงสุด ให้เป็นองค์กรที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ทั้งหมด

ตัวอย่างพระสงฆ์ต้นบัญญัติในพระพุทธศาสนา พระสุภัททะผู้บวชเมื่อแก่ โกรธไม่ชอบใจพระพุทธเจ้าเรื่องอะไร เมื่อรู้ว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว จึงกล่าวว่า การที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปนั้นดีแล้ว เพราะเวลาที่ทรงพระชนม์อยู่นั้น มีแต่ทรงห้ามไม่ให้ทำอย่างโน้นอย่างนี้ เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว พวกเราก็จักทำตามชอบใจได้ พระเทวทัต เป็นพระภิกษุในสมัยพระโคตมพุทธเจ้า ดำรงพระชนม์ชีพ เป็นพระราชโอรสในพระเจ้าสุปปพุทธะผู้ครองกรุงเทวทหะแห่งแคว้นโกลิยะ จึงมีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับ พระพุทธองค์ พระเทวทัตเป็นที่รู้จักกันดีจากเรื่องราวในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ว่าเป็นผู้ที่มีความร้ายกาจ กระทำแต่เรื่องไม่สมควรต่อพระพุทธเจ้าเป็นอันมากมาย ตลอดเวลาแห่งการบำเพ็ญพรตในพุทธวิสัยตั้งแต่ครั้งพระพุทธโคตมยังเป็นพระโพธิสัตว์ ตลอดถึงในปัจจุบันชาติ พระสุทินเป็นภิกษุในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่นครเวสาลี สุทินกลั่นทนต์ได้ฟังพระธรรมเทศนา บังเกิดความเลื่อมใสจึงทูลขอบรรพชาอุปสมบท แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงประทานให้ เพราะจะต้องขออนุญาตจากมารดาบิดาเสียก่อน สุทินจึงกลับไปที่บ้านไปขออนุญาตจากมารดาบิดาให้บรรพชาอุปสมบทแต่มารดาบิดามียินยอมให้เพราะสุทินเป็นบุตรชายเพียงคนเดียวที่จะต้องมาดูแลสมบัติของตระกูล (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 1 ข้อ 1 : 1)

2. การบริหารจัดการชุมชนสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

แนวคิดเรื่องชุมชนสงฆ์ในพระพุทธศาสนา แนวคิดเรื่อง “ชุมชน” ตรงกับคำในพระพุทธศาสนาว่า “สังฆะ” หรือคำว่า “สงฆ์” ตามความเข้าใจทั่วไปคือ พระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ คือ หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามด้วย (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551 : 16) ในอดีตจะใช้คำว่า คณะ หรือหมู่ คือความหมายของคำว่า สงฆ์ จากความหมายนี้จึงมีความหมายรวมไปถึง หมู่เทพ หมู่ชน หมู่สัตว์ ได้ด้วย และอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลทางการเมือง กลุ่มอาชีพ ในครั้งพุทธกาลนิยมหมายถึงกลุ่มบุคคลทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นนักบวชที่นิยมจาริกหรือนักบวชอยู่ประจำตามหมู่บ้าน ประจำเมือง และยังหมายถึงบุคคลในสำนักปรัชญาต่างๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มมีแบบแผนประเพณีปฏิบัติของตนเอง มีแบบการแต่งกาย มีสัญลักษณ์ของแต่ละหมู่แต่ละกลุ่ม (สุวรรณ เพชรนิล, 2536 : 47-48) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำว่า สงฆ์ ในครั้งพุทธกาลนั้นนิยมหมายถึงกลุ่มบุคคลทางศาสนา ที่มีวินัยเป็นหลักปฏิบัติ มีแนวชีวิตเป็นของเฉพาะกลุ่ม

ส่วน พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ธีรธมโม) กล่าวว่า อันที่จริงแล้วคำว่า สงฆ์ มีความหมาย 3 ประการด้วยกัน คือ ความหมายอย่างกว้างชนิดที่เรียกว่าเป็นความหมายระดับองค์กรก็มี ความหมายเฉพาะเป็นความหมายที่ใช้เรียกเพื่อให้รู้ถึงขอบเขตการปกครองก็มี หรือความหมายที่ใช้ในการสังฆกรรมก็มี ดังนี้

4) การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

5) การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้วหน้าที่ในการจัดการ

การบริหารจัดการชุมชนสงฆ์ในพระพุทธศาสนา การบริหารจัดการชุมชนสงฆ์ โดยพระธรรมวินัย คำว่า “ธรรม” หมายถึง คุณ ความดี ความถูกต้อง และหลักประพฤติปฏิบัติในศาสนา กฎเกณฑ์ ความจริง ความยุติธรรม ธรรมเป็นความจริงแท้ในธรรมชาติ เป็นหลักการอันสูงสุด ทั้งโดยตัวมันเอง และโดยเป็นสาระและเป็นจุดหมายของวินัย ไม่มีสิ่งใดสูงเหนือธรรม พระพุทธศาสนาถือหลักการว่า เพราะธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า วินัย คือ ระเบียบแบบแผนสำหรับการฝึกฝนควบคุมความประพฤติของบุคคลให้มีชีวิตที่ติงามเจริญก้าวหน้าและควบคุมหมู่ชนให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบเรียบร้อยดีงาม เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นบนฐานแห่งธรรม เมื่อสงฆ์ที่ตั้งขึ้นด้วยวินัยนั้นขยายใหญ่โตขึ้น พระพุทธเจ้าก็ทรงให้ความเคารพสงฆ์ และทรงมอบอำนาจให้แก่สงฆ์ โดยที่สงฆ์นั้นก็เกิดขึ้นจากธรรม พระสงฆ์เป็นใหญ่/ธรรมาธิปไตย เมื่อสังฆะคือชุมชนสงฆ์ขยายใหญ่ขึ้น พระพุทธเจ้าจึงทรงมอบอำนาจให้สงฆ์ ตอนแรกพระพุทธเจ้าทรงตั้งสังฆะขึ้น พระองค์ทรงบวชให้แก่ผู้ขอเข้ามาในสังฆะด้วยพระองค์เอง ใครต้องการจะเข้ามาในสังฆะ พระองค์ก็ทรงรับเอง ทรงพิจารณาคุณสมบัติเอง แต่เมื่อสังฆะใหญ่ขึ้น พระพุทธเจ้าทรงมอบอำนาจให้สังฆะบวช จึงต้องตั้งกฎเกณฑ์และระเบียบการดำเนินการในการบวชขึ้นมา เนื่องจากพระพุทธเจ้าเองทรงให้ถือสังฆะเป็นใหญ่ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2550 : 15-16) อาธิปไตยยสูตรเป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสสอนผู้ที่ออกบวชเป็นพระภิกษุ ให้ปรารถนาธรรมเป็นจุดเริ่มต้นหรือนำธรรมมาเป็นสิ่งจูงใจให้ประพฤติปฏิบัติธรรมหรือทำความดี เพื่อพัฒนาตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงที่ครอบงำเป็นธรรมาธิปไตย หลักการบริหารนิยธรรม ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง พระพุทธองค์ได้ตรัสกับกษัตริย์วัชชีอยู่ในวัชชีอปริหานิยธรรม หลักการเคารพตามลำดับอาวุโส พระองค์ก็เคารพสงฆ์ จึงทรงมอบอำนาจให้สงฆ์ดำเนินการ การบริหารจัดการชุมชนโดยหมู่คณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล สามารถแบ่งการบริหารจัดการออกเป็น 2 ส่วน คือ การบริหารจัดการในมัชฌิมชนบทหรือส่วนกลาง และการบริหารจัดการใน ปัจฉิมชนบทหรือส่วนรอบนอก

อภิปรายผล

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องการบริหารจัดการชุมชนสงฆ์ในพระพุทธศาสนา พบว่า รูปแบบการปกครองสงฆ์ในสมัยต้นพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้ายังคงเป็นผู้ปกครองสงฆ์แต่เพียงพระองค์เดียว โดยจะสังเกตได้จากทรงบัญญัติพระธรรมวินัยขึ้นด้วยพระองค์เองทั้งหมด ต่อเมื่อพระสงฆ์มีมากขึ้นจึง

ทรงมอบอำนาจการบริหารจัดการบางอย่างให้แก่สงฆ์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาวรชัย กลิ่งโพธิ์ (2539 : บทคัดย่อ) ได้กล่าวถึงการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลไว้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ ได้มีมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาล ผู้ปกครองคณะสงฆ์สูงสุด คือ พระพุทธเจ้า ในระยะต้นพุทธกาลยังไม่มี การบัญญัติพระวินัย เพราะพระสงฆ์ส่วนมากเป็นพระอรหันต์ ต่อมาเมื่อมีผู้มีศรัทธาอุปสมบทใน พระพุทธศาสนามากขึ้น ก็จำเป็นต้องมีการปกครองสงฆ์ เพราะความแตกต่างในการปฏิบัติของพระสงฆ์ และ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปลัดอาทิตย์ อดตวาทิ (2546 : บทคัดย่อ) ได้กล่าวถึงการปกครอง คณะสงฆ์ไว้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้นยังไม่เป็นรูปแบบในลักษณะที่เป็นองค์กร เหมือนปัจจุบัน พระภิกษุทุกรูปที่อยู่ร่วมกันในอารามนั้นๆ มีสิทธิเท่าเทียมกันตามพระธรรมวินัย จะ เห็นได้ว่า ในการปกครองสงฆ์พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยเป็นอย่างยิ่ง แม้กระทั่งใน ปัจจุบันพระองค์ยังทรงให้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ สำหรับใช้ในการปกครองสงฆ์ ซึ่ง สอดคล้องกับการวิจัยของ พระมหาสมเดช ศรีลาจัต (2544 : บทคัดย่อ) ได้กล่าวว่า การใช้วินัยจัดตั้ง สังฆะขึ้นมานั้น มีจุดมุ่งหมายเป็นการจัดระบบความเป็นอยู่ สร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ในการทำกิจกรรมร่วมกันทุกอย่าง ให้เป็นสภาพเอื้อต่อการที่แต่ละบุคคล ผู้เข้ามาสู่ชุมชนนี้จะได้มีโอกาสที่จะศึกษา เรียนรู้ พัฒนาตนเองให้ดีขึ้น เพื่อเข้าถึงชีวิตที่ติงาม นี่คือ วัตถุประสงค์ของพระวินัย

องค์ความรู้ที่ได้รับ

การบริหารจัดการชุมชนสงฆ์เป็นรูปแบบที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ด้วยพระองค์เอง โดยใน ระยะเริ่มต้นพระองค์ปกครองหมู่สงฆ์เอง ต่อมาได้อนุญาตให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจกรรมทั้งปวง หลังพุทธ ปรินิพพาน พระองค์ได้มอบให้พระธรรมและพระวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ กล่าวได้ว่า พระธรรม วินัยเป็นธรรมนูญในการปกครองคณะสงฆ์ สำหรับการบริหารจัดการชุมชนสงฆ์ในปัจจุบันอาจมีความ แตกต่างจากสมัยพุทธกาลไปบ้าง คือบริหารด้วยกฎหมายของบ้านเมือง ที่เรียกว่า พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ แต่ก็ยังยึดเอาหลักพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญในการปกครอง ฉะนั้น การบริหารชุมชนสงฆ์ ไม่ว่าจะด้วยกระบวนการใดก็ต้องยึดถือเอาพระธรรมวินัยเป็นหลัก จะบัญญัติหรือเพิกถอนข้อความ ใดใดที่ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัยไม่ได้ จึงทำให้พระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองที่เก่าแก่ ที่สุด รูปแบบการบริหารจัดการชุมชนสงฆ์สามารถแสดงได้ตามแผนภูมิต่อไปนี้

สรุป

การบริหารจัดการชุมชนสงฆ์ในพระพุทธศาสนา สังฆะหรือคำว่า สงฆ์ตามความเข้าใจทั่วไป คือ พระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ คือ หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า เรียกว่า สาวกสงฆ์ ดังคำสวดในสังฆคุณ ประกอบด้วยคฤหัสถ์ 4 บุรุษบุคคล 8 ชุมมนุม ภิกษุหมู่หนึ่งตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ซึ่งสามารถประกอบสังฆกรรมได้ตามกำหนดทางพระวินัย อริยสงฆ์ หมายถึง พระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจนบรรลุธรรมหรือสำเร็จมรรคผลตั้งแต่ พระโสดาบันจนถึงพระอรหันต์ สมมติสงฆ์ หมายถึง พระสงฆ์ที่บวชถูกต้องตามพระธรรมวินัย อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์ประเภทนี้สามารถเป็นอริยสงฆ์ได้ ถ้าได้ศึกษาและประพฤติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยจนสามารถละกิเลสได้มากยิ่งขึ้นตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาเรื่องการบริหารจัดการชุมชนสงฆ์ตามในพระพุทธศาสนานี้ เป็นการศึกษาในภาพกว้าง ยังไม่ได้มีการศึกษาที่เฉพาะเจาะจงแต่ลึกลงไปในรายละเอียดบางประเด็นที่มีความสำคัญ เพื่อการศึกษามีความลุ่มลึกและครอบคลุมมากขึ้น ผลจากการศึกษาชี้ให้เห็นภาพของความเป็นมาของสงฆ์ การบริหารจัดการที่มีรูปแบบชัดเจน เพื่อให้เกิดความพัฒนาองค์กรสงฆ์อย่างต่อเนื่อง การบริหารจัดการชุมชนสงฆ์ในปัจจุบันจำเป็นจะต้องมีการปรับหรือปฏิรูปองค์กรให้มีความคล่องตัวในการบริหารจัดการ มีโครงสร้างที่สามารถทำให้พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาบริหารจัดการบนพื้นฐานของพระธรรมวินัย ยึดถือหมู่คณะ ให้เป็นไปตามจารีตประเพณี

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะแบบแผนของวิธีการบริหารจัดการชุมชนในสถานการณ์หรือบริบทต่างๆ ในลักษณะของการวิเคราะห์เนื้อหาสาร (content analysis) ที่พระพุทธศาสนาสามารถนำใช้การบริหารจัดการชุมชนในสังคมยุคปัจจุบัน

2) ควรมีการศึกษาการบริหารจัดการชุมชนวิเคราะห์เทียบเคียงหรือเปรียบเทียบการบริหารจัดการชุมชนของนิยามหายานหรือศาสนาอื่นๆ

บรรณานุกรม

กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2521). **ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ไทยโดยสังเขป ใน ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2551). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ธงชัย สันติวงษ์. (2540). **องค์การและการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

ธีรยุทธ บุญมี. (2546). **ความหลากหลายของชีวิต ความหลากหลายทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สายธาร.

พระครูปลัดอาทิตย์ อตถวที. (2546). “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค 2”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ธีรธมฺโม). (2550). **สังฆาธิปไตย: ระบบการปกครองสงฆ์**. พะเยา: กองทุนเพื่อเอกสารตำราทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเมืองพะเยา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.

พระมหาวรชัย กลิ่งโพธิ. (2539). “การปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2484”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระมหาสมเดช ศรีลาจัต. (2544). “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการปกครองของพระพุทธศาสนาและของอริสโตเติล”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมคิด บางโม. (2546). **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: จุฬ พับลิชชิง.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2501). **วินัยมุข เล่ม 3**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุวรรณ เพชรนิล. (2536). **พุทธปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.

เสถียร โปธินันทะ. (2541). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สภา
การศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย.